

Jaume Melendres, poeta

Feliu Formosa

Institut del Teatre

La doble espera de l'aigua i tu és l'única incursió de Jaume Melendres en el món de la lírica. El llibre va guanyar el premi Salvat-Papasseit l'any 1964 i va ser editat el 1967, quan Melendres ja havia iniciat la seva carrera de dramaturg amb *Defensa índia de rei*, escrita durant l'estiu del 1966 i guardonada aquell mateix any amb el premi Josep M. de Sagarra. Vaig tenir el goig de formar part del jurat que li va concedir aquest guardó, juntament amb Joan Oliver, Antoni Mirambell, Enric Dachs i Frederic Roda, tots ells membres destacats de l'Agrupació Dramàtica de Barcelona. Arran de la concessió d'aquest premi, vaig tenir ocasió de conèixer personalment l'autor, que, pel que recordo, s'havia llicenciat en ciències econòmiques i residia a París. Com en el cas del llibre de poemes, la peça teatral de Melendres va trigar a pujar a l'escenari (1971) i a ser editada (1975). En Jaume, mentrestant, ja havia guanyat el premi Josep Aladern de Reus amb *Meridians i paral·lels* (1971), l'edició de la qual (1977), vaig tenir el goig de prologar, i havia escrit un parell de llibres de relats, *El cavall no és de cartró* (1973) i *Cinc mil metres papallona* (1975). Encara reincidiria en el gènere narratiu amb *L'avió damunt els vidres* (1981). Es tracta, doncs, d'uns anys durant els quals en Jaume va conrear tant el teatre com la narrativa, després de l'haver escrit, a poc més de vint anys, un llibre de poemes. La poesia, com a primer mitjà d'expressió d'un autor que immediatament es llançaria al conreu d'altres gèneres, i molt especialment el gènere dramàtic, es pot interpretar com una recerca de la pròpia veu, com un exercici previ a l'inici d'una trajectòria que immediatament abandonaria la lírica, sense abandonar, però, un fort component poètic que ens permet relacionar el llenguatge de *La doble espera de l'aigua i tu* amb el de *Defensa índia de rei*, una peça que «alguns crítics han inclòs, encertadament, dins el corrent estéticoideològic expressionista», en mots del propi autor, que en alguna altra ocasió va afirmar haver redactat el seu text desconeixent qualsevol precedent d'aquest corrent estéticoideològic.

Diria que en *La doble espera de l'aigua i tu*, al costat d'altres aspectes susceptibles d'una anàlisi més a fons —simbolisme?, avantguarda?—, hi ha també un cert component “expressionista”. Dins aquesta primera etapa, que va del 1964 a l'inici dels anys vuitanta, abans que en Jaume iniciés la col·laboració amb Joan Abellan en altres textos de creació, es poden rastrejar uns

certs elements comuns, un fet que no té res d'estrany en un autor que presenta una forta personalitat i uns trets estilístics que el fan inconfusible. En Jaume parla d'una evolució que, en el camp del teatre, el condueix a unes fórmules més aviat "brechtianes", com faig constar en el meu pròleg a *Meridians i paral·lels*, sense renunciar, d'altra banda, «a fórmules imaginatives pròpies de l'avantguarda». Aquestes reflexions em serveixen per situar l'obra lírica d'en Jaume com a precedent dels canvis i de l'evolució posterior, que es decantaria no solament cap a la dramaturgia sinó també, com és ben sabut, cap a la pràctica teatral i la docència. Al pròleg esmentat, intento definir la personalitat d'en Jaume amb aquestes paraules: «Melendres és apassionadament racional i racionalment apassionat, uniformement divers i diversament uniforme, alhora segur d'ell mateix i ple de dubtes, imaginatiu i rigorosament aferat al fet immediat, a la dada concreta; és, en definitiva, una de les vocacions d'escriptor més clares amb què comptem, que ha pres com a suport el rigor científic de l'economista».

No són infreqüents els creadors literaris que entren dins el món de l'escriptura a través de la poesia, un gènere que abandonen per passar a la narrativa o/i al teatre. Aquestes "temptatives" inicials o iniciàtiques cauen després en l'oblit i no són preses en consideració quan es fa balanç de l'obra dels autors en qüestió. En el cas de Melendres hi ha, però, un parell de fets significatius: *La doble espera de l'aigua i tu* apareix a la col·lecció «Els llibres de les quatre estacions», d'Editorial Ariel, en companyia de Salvador Espriu (*Aproximació a tres escultures de Subirachs*), Gabriel Ferrater (*Da nuces pueris*, el seu primer llibre), Marià Manent (*La ciutat del temps*), Josep Palau i Fabre (*Vides de Picasso*), Joan Teixidor (*Per a aquest misteri*) i Felip Cid (*Sonets del zoo*). I seguiran dos llibres que, com el d'en Jaume, van ser guardonats amb el premi Salvat-Papasseit: *El gos*, del metge poeta Joan Vergés, que, per cert, l'any 2009 va ser poeta d'honor de la Setmana de Poesia de Sant Cugat del Vallès, i *Vint poemes civils*, primer llibre de Francesc Parcerisas, amb el qual iniciava una fructífera i àmpliament reconeguda carrera poètica. El llibre d'en Jaume va anar, doncs, acompanyat de figures de primera línia dins la poesia catalana que ha perdurat. Quan l'any 1967 apareix *La doble espera de l'aigua i tu*, tres anys després d'haver rebut el premi, Melendres escriu una breu introducció al llibre on diu: «D'aleshores ençà, superant inèrcies primordials, les coses han canviat per fora com per dins, i s'han produït ajustaments, s'ha seguit escrivint i s'ha seguit llegint». L'autor és, doncs, fidel a la "clara vocació d'escriptor" de què he parlat amb anterioritat.

Curiosament, com el llibre de Parcerisas, *La doble espera de l'aigua i tu* consta de vint poemes. Parcerisas, tres anys més jove que Melendres, guanya

el premi un parell d'anys després, més o menys a la mateixa edat que en Jaume, i la joventut de tots dos autors, situats en un moment determinat de l'evolució de la lírica a casa nostra, els emparenta en alguns aspectes, malgrat les diferències que també hi detectem. En la poesia de Melendres, em sembla veure-hi un cert "expressionisme" amb clares derivacions cap a l'avantguarda, unes derivacions que també acompanyen d'alguna manera la poesia, més clarament "realista" de Parcerisas. En l'un i en l'altre trobem versos repetits en l'inici o final de les estrofes o blocs de sentit, tendència a l'enumeració, la repetició i l'acumulació caòtiques pròpies de la poesia contemporània. Penso, de tota manera, que la poesia de Melendres, potser per haver estat creada en una situació d'independència del marc on es produïa la lírica catalana del moment, és força inclassificable.

Un dels temes recurrents del llibre és l'amor, o més ben dit, la presència i la necessitat de la dona, de la companya: molts dels poemes acaben amb aquesta referència a *ella*. Després de parlar de la seva relació amb el pas del temps, la quotidianitat, els objectes i les diverses realitats que l'envolten, el poeta es recolza en la presència d'*ella*.

Jo vaig entrar a les naus dels magatzems del temps
i vaig encarregar
dies i anys de viure amb tu.

O bé:

I el temps que passa com un anell que et duc.

Un dels poemes més reeixits, «Primeres definicions de mitjanit», acaba amb un contundent «Vine aquí», després que el poeta ha parlat del temps, de la mort, del cant, de la llum, de l'home... L'amor, doncs, tractat amb força discreció i assumint la necessitat de la companyia de l'altre, de la companya en aquest cas, és present en molts dels poemes del llibre.

Un dels aspectes més característics de *La doble espera...* és la manera com l'autor estructura el poema, més per blocs de sentit que no pas recurrent a solucions metrícorítmiques. Així, a la manera d'alguns poemes de Mallarmé, Melendres recorre a solucions tipogràfiques pròpies de certa poesia contemporània: els versos es distribueixen per la pàgina jugant amb els marges, escalonant-se i deixant espais en blanc per remarcar algun vers especialment contundent. Aquesta manera de procedir condiona també l'ús de la metàfora, que és emparentable amb l'avantguarda o el surrealisme per la seva bus-

cada arbitrarietat i el seu “automatisme”, encara que, en els seus millors moments, assoleix una força suggeridora innegable, com en el poema «Coses i l’home mort», un dels millors del llibre, on diu:

La dona que s’acosta a l’home mort que estima
i li fa el primer petó sense resposta,
també es cobreix d’un vestit,
d’uns nous cabells sense resposta.
Baixa la nit al damunt d’ella,
sense dir res camina cap al mar.

És allà on tu caminaràs el dia de la teva mort.

Amb *La doble espera de l’aigua i tu*, és evident que en Jaume buscava la seva veu, iniciava una exploració en el llenguatge que, en alguns monòlegs de *Defensa índia de rei*, recull alguns dels recursos i estímuls del seu llibre de poemes, tot assolint alhora una força dramàtica que l’obra ha mantingut amb el pas dels anys, com he pogut comprovar amb sorpresa en una relectura recent. Segurament *La doble espera de l’aigua i tu* no veurà una reedició, però no hi ha dubte que el seus versos són, en paraules del seu autor, «una resposta —consagrada per la tradició, això sí— en un món de respostes possibles, i que l’únic realment interessant és que la resposta hi sigui».

Juny de 2010

